

کۆماری عێراق
هەریمی کوردستان
سەرۆک

بڕیار

ژماره (٢) ی سالی ٢٠٢٢

به پێی ئەو دەسه‌لآتە ی پیماندراره له بڕگه‌ی (یه‌که‌م) ی مادده‌ی (ده‌یه‌م) له یاسای سه‌رۆکایه‌تی هەریمی کوردستان ژماره (١) ی سالی ٢٠٠٥ ی هه‌موارکراو و پالپشت به یاساکاریی په‌رله‌مانی کوردستان که له دانیشتنی ئاسایی ژماره (٦) ی رۆژی ٢٠٢١/١١/٩ کردووویه‌تی، بڕیارماندا به‌ ده‌رکردنی:

یاسای ژماره (١٦) ی سالی ٢٠٢١

یاسای به‌ره‌مه‌پێنان و هاوردنه‌کردنی بنه‌تۆ و شه‌تل، و تۆمارکردن، په‌سه‌ندکردن

و پارێزگاریکردن له‌ ته‌رزه‌ کشتوکالییه‌کان له هەریمی کوردستان – عێراق

مادده‌ی (١):

بۆ مه‌به‌ستی حوکمه‌کانی ئەم یاسایه، ئەم زاراوه و ده‌سته‌واژانه‌ی خواره‌وه ماناکانی به‌رامبه‌ریان ده‌گه‌یه‌ن:

یه‌که‌م: هەریم: هەریمی کوردستان – عێراق.

دووهم: وه‌زاره‌ت: وه‌زاره‌تی کشتوکال و سه‌رچاوه‌کانی ئاوی هەریم.

سێیه‌م: وه‌زیر: وه‌زیری کشتوکال و سه‌رچاوه‌کانی ئاوی هەریم.

چواره‌م: به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی گشتی: به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی گشتی توێژینه‌وه و پێنویینی کشتوکالی له وه‌زاره‌ت.

پینجه‌م: به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی گشتی کشتوکال: به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی گشتی کشتوکالی پارێزگاگان.

شه‌شه‌م: به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی: به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی به‌ره‌مه‌پێنان و په‌سه‌ندکردنی بنه‌تۆ له به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی گشتی توێژینه‌وه و پێنویینی کشتوکالی.

هه‌هه‌ته‌م: بنه‌تۆ: ئەو به‌شه‌یه که بۆ زیادبوونی رووه‌ک به‌کارده‌یت وه‌ک بنه‌تۆی گه‌نم، جو، نيسک، پيان، براله، په‌تاته و هه‌ر جوړیکی تر.

هه‌شه‌ته‌م: په‌له: مه‌به‌ستی لێی په‌له‌ی بنه‌تۆیه که به‌پێی خه‌سه‌له‌تی هونه‌ری و خاوینی بۆماوه‌یی دیاریده‌کریت.

نۆیه‌م: تۆوی به‌خپۆکه‌ر: ئەو تۆوه‌یه که به‌ بڕیکی زۆرکه‌م، له‌ژێر سه‌ره‌په‌رشتی و چاودی‌ری راسته‌وخۆی به‌خپۆکه‌ری رووه‌ک له به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی توێژینه‌وه‌کان یان زانکۆکان، به‌ره‌م ده‌هیندریت.

ده‌یه‌م: تۆوی بنه‌ره‌تی: ئەو تۆوه‌یه که له تۆوی به‌خپۆکه‌ر له پێگه‌ی توێژینه‌وه کشتوکالییه‌کان یان

له‌لایه‌ن کۆمپانیای تایبه‌تمه‌ند له‌ بواری کشتوکالی به‌ره‌م ده‌هیندریت، و له‌ رووی بۆماوه‌یی

به‌رزترین ئاستی خاوینی هه‌یه به‌راورد به‌ تۆوی تۆمارکراو و باوه‌پێکراو.

يازدهيه م: تۆوى تۆماركراو: ئەو تۆوهيه كه له چاندنى تۆوى بنه پەت يان تۆوى تۆماركراوى دىكه، له رېنگى تويژينه وه كشتوكالاييه كان يان له لايه ن جووتيارى نمونه يى به رهه م ده هينرئىت، و ئاستى خاويى له رووى خه سلە تى بۆماوه يى به رزه.

دوازدهيه م: ته رز: كۆمه لىك رووه كى خاويى له يه كچوو له رووى بۆماوه ييه وه، و به خه سلە تى ديارىكراو له ته رزه كانى ترى هه مان جوړى رووه ك، جيا ده كرئته وه.

سيزدهيه م: شه تل: رووه كى گوړاو يان هه ميشه ييه كه له نه مامگه كان ده چيندرئىت و زياد ده بيت، بۆ مه به ستى بازرگانى و ده ستا و ده ست كردنى له چالاكى كشتوكاليدا.

چواردهيه م: تۆوى باوه رپىكراو: ئەو تۆوهيه كه له تۆوى بنه پەت يان تۆوى تۆماركراو يان تۆوى په سه ندىكراوى دىكه، له لايه ن جووتيارى نمونه يى به رهه م ده هينرئىت، و خه سلە تى بۆماوه يى هاوشيوه ي ته رزى چاندراوى تيدا به ديده كرئت.

پازدهيه م: رپبه رى ته رزه كشتوكالاييه كان: لىستى ناوى ته رزه كشتوكالاييه په سه ندىكراوه كانه كه له لىژنه ي نى شتمانى بۆ تۆماركردن و په سه ندىكردن و پاريزگارى كردن له ته رزه كشتوكالاييه كان ده رده چيئت.

شازدهيه م: ئىستا (ISTA): رپىكراوىكى سه ربه خۆى قازانج نه ويسته، تايبه ته به بوارى كشتوكالى، و گرنگى به به رهه وييشبردنى بوارى بنه تۆ ده دات، و سالانه په يره و و رپنمايى نوئى له م بواره دا، ده رده كات.

حه قدهيه م: كۆمپانيا: كۆمپانياى دامه زراو به پيى يا سا به ركاره كان، كه پيويسته مؤله تى به رهه مه ينانى بنه تۆ يان هاوردە كردنى يان هه ردوو كيانى هه بيت.

هه ژدهيه م: لىژنه ي بالا: لىژنه يه كى تايبه ته به تۆماركردن، په سه ندىكردن و پاريزگارى كردن له ته رزه كشتوكالاييه كان و په ره ييدان، زياد كردن و دابه شكردنى بنه تۆى گونجاو له هه ريمى كوردستان و عيراق و باره گاكه ي له هه ولپيره.

مادده ي (٢):

به پيى حوكمه كانى ئەم ياسايه، به رهه مه ينانى بنه تۆ و شه تل، و رپكاره كانى، له رپگاي مؤله تى فه رمى ده بيت.

مادده ي (٣):

مه رجه كانى به ده سه ته ينانى مؤله تى فه رمى به رهه مه ينانى بنه تۆ و شه تل و رپكاره كانى:

يه كه م: پيشكه شكردنى داواكاربه ك بۆ به رپوه به رايه تى به مه به ستى وه رگرتنى مؤله تى به رهه مه ينانى بنه تۆ و شه تل.

دووهم: داواكاربه كه ئەمانه ي خواره وه له خۆ ده گرئت:

١- ناو و ناو نيشانى به رهه مه يين.

۲- شوپنى كىلگه.

۳- جور و تهرز و پلهى بنه تو و شه تل.

سپيه م: پيشكه شكرنى به لگه نامهى خاوه ندرىتى يان مافى هه لسوكه وتيپكردن يان به كرپگرتنى زه وييه كه.

چوارهم: پيوسته به رپوه به رايه تى داواكارى كو مپانيا بو به رپوه به رايه تى گشتى به رزبكاته وه، به مه به ستى پيدانى مؤله ت.

پينجه م: پيوسته به رپوه به رايه تى گشتى برپيار بدات به په سه ندرنى يان په سه ندرنى داواكاريه كه له ماوهى (۳۰) سى رپوژ له رپكه وتى وه رگرتنى داواكاريه كه، و له نه گهرى وه لام نه دانه وه له ماوهى ديارىكراودا، داواكاريه كه به په سه ندرىكه وه نه ژمار ده كرپت.

شه شه م: نه گهر داواكاريه كه په سه ندرىكه وه نه كرا ده بيت هوييه كهى روونكرپته وه، و داواكار بوى هه يه له ماوهى (۱۵) رپوژ تانه له برپيارى په سه ندرىكه وه نه كرا ده بيت هوييه كهى روونكرپته وه، و پيوسته وه زيريش له ماوهى (۳۰) سى رپوژ وه لامى تانه كه بداته وه، و له نه گهرى وه لام نه دانه وه تانه كه به يه كلاكه ره وه له به رژه وه ندى تانه ليدر نه ژمار ده كرپت.

حه وه تهم: داواكار ده بيت برى (۵۰،۰۰۰) په نجا هه زار دینار به رامبه ر مؤله تى به ره مه پينانى بنه تو و شه تل بدات

ماددهى (۴):

يه كه م: نه و بنه تو يهى داواكار به نيازه به ره مه مى به پينيت، پيوسته له ليژنهى بالا تو مار و په سه ندرىكه وه نه بيت.

دووه م: رپگه ندرىت به به ره مه پينانى زياتر له يه ك تهرزى كشتوكالى بو يه ك جورى به ره مه له يه ك كىلگه.

سپيه م: نه و كىلگه يهى بو به ره مه پينانى بنه تو توى تهرزىكى دياركراو به كارديت، به هيج شيوه يه ك نابيت به تهرزىكى تر، له هه مان جور، له سالى پيشوودا چاندرابيت.

ماددهى (۵): پيوسته زهوى تهرخانكراو بو به ره مه پينانى بنه تو نه م مه رج و خه سله تانهى هه بيت:

يه كه م: زه ويه كه يان كىلگه كه له رووى هه لكه وتهى جوگرافى، كهش و هه وا، جورى خاك و رووبه رى كىلگه گونجاو بيت، به پيى جور و تهرزى بنه تو يه كه.

دووه م: زه ويه كه سه رچاوهى ئاوى پيوست و به رده وامى هه بيت به تاييه ت نه و شوپنانهى كه رپژهى باران بارينيان كه مه.

سپيه م: دوورى نيوان كىلگه كانى به ره مه پينانى بنه تو بو نه و به رووبومانهى كه (پيتانى تيكه لاون) (۲۵۰م) دوو سه د و په نجا مه تر و بو نه و به رووبومانهى كه (پيتانى خودين) (۱۵۰م) سه د و په نجا مه تر بيت.

ماددى ۶):

بەرھەمھېنەرى بىنە تۆ پابەندى ئەم رېكارانەى خوارەو دەبىت:

يەكەم: خاۋىنكرندەو و دەرمانكرندى بىنە تۆى بەرھەمھاتوو تەزھا لە و كارگانە ئەزجام دەدرىت كە مۆلەتى دامەزىراندیان ھەيە.

دوومە: لە قووتونان يان داكرتنى بىنە تۆى بەرھەمھاتوو لە گوشى تايبەت، بە پىي رېنمايەكانى بەرپۆو بەرايەتى.

سىيەم: دەبىت كېشى قووتوھەكان و گوشەكان يەكسان بىت و ھەموو زانىارايەكانى تايبەت بە بىنە تۆيەكەى لەسەر نووسرايىت.

چوارەم: دەبىت بەرھەمھېنەرى بىنە تۆ كۆگاي تايبەت بە پاراستنى بىنە تۆى ھەبىت بە پىي پىويستى جۆرى بىنە تۆيەكە.

ماددى ۷):

ئەرك و دەسەلاتەكانى بەرپۆو بەرايەتى برىتىن لە:

يەكەم: دياركرندى پەلى بىنە تۆى بەرھەمھاتوو لەلايەن بەرھەمھېنەرى بىنە تۆ و لىدانى لىبلى تايبەت.

دوومە: پىشكىنى كىلگەكانى بەرھەمھېنەرى بىنە تۆ، وپشكىنى تاقىگەيى بۆ بىنە تۆى بەرھەمھاتوو.

سىيەم: رەتكرندەو ھى بىنە تۆ و باوهرپىنەكرندى ئەگەر ھاتوو مەرجهكان جىيە جىنەكرابوون.

چوارەم: پىشكىنى كىلگەيى دەبىت رەچاۋى لەيەكچوونى جۆر و تەرزى چاندرائو و بەرھەمھاتوو بكات .

ماددى ۸):

يەكەم: پىويستە لەسەر كۆمپانىاكانى كەرتى تايبەت، مۆلەتى ھاوردەكرندى بىنە تۆ و شەتلى بە پىي حوكمەكانى ئەم ياسايە بەدەستبىنن.

دوومە: بە مەبەستى ھاوردەكرندى بىنە تۆ يان شەتلى داواكارى پىشكەش بە بەرپۆو بەرايەتى دەكرىت و ئەم پىداويسيانەى خوارەو ھى لە گەلدادەبىت.

۱- ناو و ناوئىشانى كۆمپانىا.

۲- بەلگەنامەى دەستەبەرىيى لە يەككە لە بانكەكان بۆ بەرژەو ھى و ھزارەت بە برى (۲۰،۰۰۰،۰۰۰) بىست مىيۆن دىنار.

۳- پروانامەى دامەزىراندن بۆ كۆمپانىا ناخۆيىەكان و تۆماركرند بۆ ئەو كۆمپانىيانەى كە لە پارىزگانى دىكەى عىراقن يان لقى كۆمپانىيى بيانىن لە ھەرېم.

۴- ئەستۆپاكي باجى دەرامەتى كۆمپانىاكان.

۵- گرېبەستى نىوان خۆى و كۆمپانىا يان دەزگاي رەسەنى بەرھەمھېنى بىنە تۆ و شەتلى.

۶- ھەموو داتايەكى زانستى و ھونەرى باوهرپىكراو لەسەر كۆمپانىا يان دەزگاي بەرھەمھېن.

سییه م: دواي دلنیا بوون له مامه لهی کۆمپانیا ده بیته داواکاریه که بهرز بکریته وه بو بهرپوه به رایه تی گشتی.

چوارهم: پیویسته بهرپوه به رایه تی گشتی برپاربدات به په سه ندردن یان په سه ندرنه کردنی داواکاریه که له ماوهی (۳۰) سی رۆژ له ریکه وتی وه رگرتنی داواکاریه که، و له ئەگه ری وه لام نه دانه وه داواکاریه که به په سه ندرکراو ئەژمار ده کریت.

پینجهم: ئەگه ر داواکارییه که په سه ندرنه کرا پیویسته هۆیه که ی روون بکریته وه، داواکار بۆی هیه تانه له برپاری په سه ندرنه کردن بدات له لای وه زیر، له ماوهی (۱۵) یازده رۆژ، و پیویسته وه زیریش له ماوهی (۳۰) سی رۆژ وه لامی تانه که بداته وه، و له ئەگه ری وه لام نه دانه وه، تانه که به یه کلاکه ره وه له بهرزه وهندی تانه لیده ره ئەژمار ده کریت.

شه شه م: داواکار ده بیته بری (۵۰,۰۰۰) په نجا هه زار دینار بدات به رامبه ر مۆله تی هاوردنه کردنی بنه تۆ و شه تل.

مادده ی (۹):

پیویسته بنه تۆ و شه تلی هاوردنه کراو ئەم به لگه نامانه ی له گه لدا بیته:

یه که م: بروانامه ی سه رچاوه.

دووهم: بروانامه ی سه لامه تی ته ندروستی بنه تۆ و شه تل.

سییه م: بروانامه ی پشکنینی باوه رپی کردنی وولاتی سه رچاوه، به مه رجیک ریکه وتی پشکنین (۳) سی مانگ بو بنه تۆی به رووبومی کیلگه یی، و (۶) شه ش مانگ بو بنه تۆی دارستان و پوان له ریکه وتی هاتنه ناوه وهی له مه رزی سنوری په یوه ندی دار تیپه رنه کات.

چوارهم: بروانامه ی سه لامه تی و پشکنین به پیی خه سلته کانی (ئیستا ISTA)، به مه رجیک له تاقیگه یه کی باوه رپی کراو له لایه ن (ئیستا ISTA) وه ده رچوو بیته.

مادده ی (۱۰):

یه که م: وه زاره ت مه رزی سنوری بو مه به ستی هاوردنه کردن دیاریده کات.

دووهم: گواستنه وهی بنه تۆ و شه تل له نیوان هه ری می کوردستان و پارێزگا کانی تری عیرا قدا، ده بیته نووسراوی لارینه بوونی وه زاره ت و ئەو لایه نه ی له گه ل بیت که بۆی ده گوازیته وه.

سییه م: بهرپوه به رایه تی به رپرسه له پشکنینی بنه تۆ و شه تلی هاوردنه کراو له کاتی گه یشتنیدا.

چوارهم: هاوردنه کردنی بنه تۆی گه نم و جو، هه فته یه ک دواي کۆتایی هاتنی به بازار کردنی گه نم له سایلۆکان ده ست پیده کات و تا کۆتایی مانگی کانونی یه که م رپگه به هاوردنه کردن ده دریت.

مادده ی (۱۱):

سه نته ری توژی نه وه کشتوکالییه کان و زانکۆکان بۆیان هه یه بنه تۆی په سه ندرنه کراو هاوردنه بکه ن، ته نها بو مه به ستی توژی نه وه و به ئاگاداری بهرپوه به رایه تی گشتی.

ماددهى (۱۲):

يەكەم: لىژنەى بالاي تۆماركردن، پەسەندكردن و پارىزگار يىكردن لە تەرزە كشتوكالىيەكان لە وەزارەت بە سەرۆكايەتى وەزىرى كشتوكال و ئەندامىتى ژمارەيەك شارەزا لە بوارە جىاجياكان يىكەدەھىنرەيت، بە مەرجىك لە (۱۲) دوانزە ئەندام زىاتر نەيىت، بۆ مەبەستى تۆماركردن، پەسەندكردن و پارىزگار يىكردن لە تەرزە كشتوكالىيە بەرھەم ھاتووەكان.

دووم: لىژنە ھەلدە ستىت بە تۆماركردن، پەسەندكردن و پارىزگار يىكردن لە تەرزە كشتوكالىيە بەرھەم ھاتووەكان، و پەرەپيدانى بنەتۆى گونجاو و چۆنيەتى زيادكردن، دابەشكردن و وەرگرتنەوہى.

سىيەم: ماوہى پارىزبەندى لەسەر تەرزىان بنەچە يان لىكرداو تەنھا (۱۰) دە سالە، و لە بەروارى يىشكەشكردنى داواكارى تۆماركردن دەست پيدەكات، جگە لە تەرزى درەختەكان كە ماوہى پارىزبەنديان (۲۰) بىست سالە.

ماددهى (۱۳):

يەكەم: بە يىبىژاردنىك كە لە (۵،۰۰۰،۰۰۰) يىنج مليون دىنار كەمتر نەيىت و لە (۱۰،۰۰۰،۰۰۰) دە مليون دىنار زىاتر نەيىت، يان بە بەندكردن بۆ ماوہيەك كە لە (۳) سى مانگ كەمتر نەيىت و لە (۱) يەك سال زىاتر نەيىت، يان بە ھەردوو كيان سزادەدرىت، ھەركە سىك يەك يەك لە م سەرىچيانەى خوارەوہ ئەنجام بدات:

- ۱- بەرھەمھىنان يان ھاوردەكردنى بنەتۆ و شەتل بەبى بوونى مۆلەت.
 - ۲- ھاوردەكردنى بنەتۆ و شەتل بە يىچەوانەى مەرجەكانى ھاوردەكردن.
 - ۳- پيدانى نموونە و زانىارى ھەلە كە ھاوتا نەيىت لەگەل بنەتۆ و شەتلى ھاوردەكراو.
 - ۴- ئاستەنگ دروستكردن بۆ پشكەرى بنەتۆ.
 - ۵- بەرھەمھىنان و فروشتنى بنەتۆ بى ئەوہى پشكەرى تاقىگەى بۆ كرايىت.
- دووم:** سەرەپاي ھوكمى بركەى (يەكەم)ى ئەم ماددەيە، تىچووى چارەسەر كردن يان لە ناوبردى بنەتۆى ھاوردەكراو يان بەرھەمھاتوو دەكەويتە ئەستۆى سەرىچىكار، و مۆلەتى بەرھەمھىنان و ھاوردەكردنى ھەلدەوشىتەوہ.

ماددهى (۱۴):

يەكەم: لىژنەيەك لە وەزارەت يىكەدەھىندرەيت، بە مەبەستى يىشنيار كردن بۆ وەزىر بۆ ھەلەشاندەوہى مۆلەتى بەرھەمھىنان يان ھاوردەكردنى بنەتۆ و شەتل لەم بارانەى خوارەوہدا:

- ۱- ئەگەر بەرھەمھىن يان ھاوردەكارى بنەتۆ و شەتل يەك يەك لە و سەرىچىيانەى ئەنجامدا كە لە بركەى (يەكەم)ى ماددەى (۱۳)ى ئەم ياسايەدا ھاتوون.
- ۲- ئەگەر بەرھەمھىنى بنەتۆ و شەتل بەبى رەزامەندى وەزىر دەستبەردارى پروژەكەى بىيىت.
- ۳- ئەگەر بەرھەمھىنى بنەتۆ و شەتل دەستبەردارى كىلگەكەى بىيىت.

۴- به سه رچونی گریبه سستی به کریگرتنی زهویه که ی.

۵- نه گهر به ره مه پنی بنه تو و شه تل به رده وام نه بوو له جیبه جیکردنی گشت مهرج و رینماییه کانی وه زارته.

دووهم: ئه رک و پیکهاته ی لیژنه که به رینماییه له لایهن وه زیره وه دیاریده کریت.

مادده ی (۱۵):

وه زیر رینماییه بو ئاسان جیبه جیکردنی حوکمه کانی ئه م یاسایه ده رده کات.

مادده ی (۱۶):

پیویسته لایهنه په یوه نیدار ه کان حوکمه کانی ئه م یاسایه جیبه جی بکن.

مادده ی (۱۷):

کار به ده قی هیچ یاسا و بریاریک ناکریت که له گه ل حوکمه کانی ئه م یاسایه دا ناکوک بیت.

مادده ی (۱۸):

ئه م یاسایه له ریکه وتی بلاو کردنه وه ی له رۆژ نامه ی فه رمی (وه قایعی کوردستان) دا، جیبه جی ده کریت.

هویه کانی ده رچواندن

له پیناو ریکه ستنی به ره مه پنان و هاورده کردنی بنه تو و شه تل، و هاندانی که رتی تاییه ت له م بواره دا، و به مه به سستی تو مار کردن و په سه ندردن و پاریزگار یکردن له تهرزه کشتوکالییه به ره مه هاتوو ه کان، ئه م یاسایه ده رچوویندرا.

نیچیرقان بارزانی

سه رۆکی هه ریمی کوردستان